

# Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/demonstracje/66717,3-maja-1916-r-w-Warszawie.html>



Ze zbiorów cyfrowych Biblioteki Narodowej ("polona.pl")

ARTYKUŁ

**3 maja 1916 r. w Warszawie**

OKRES HISTORYCZNY

(1863-1918) Ku Niepodległej

Autor: MICHAŁ ZARYCHTA 03.05.2020

Warszawa w latach 1915-1918 znajdowała się pod niemiecką okupacją. Reżim okupacyjny drenował zdobyte ziemie ze wszelkich dóbr przydatnych do produkcji wojennej. Z drugiej strony poczynił szereg ustępstw dotyczących oświaty i kultury narodowej.

Jeszcze w 1915 r. wznowiono Uniwersytet Warszawski z polskim językiem wykładowym, szkoły średnie i powszechne również kształciły po polsku. W 1916 r. gubernator gen. Hans von Beseler zezwolił na uczczenie 125 rocznicy uchwalenia Konstytucji 3 Maja.



---

**Pocztówka ze zbiorów cyfrowych  
Biblioteki Narodowej  
("polona.pl")**



---

**Pocztówka ze zbiorów cyfrowych  
Biblioteki Narodowej  
("polona.pl")**



**...część pochodu przy pomniku  
Adama Mickiewicza. Pocztówka  
ze zbiorów cyfrowych Biblioteki  
Narodowej ("polona.pl")**

W dniu poprzedzającym pochód w całej Warszawie zajmowano się ozdabianiem domów – dominowały kolory biały i amarantowy. Specjalnie przygotowane amarantowe chorągiewki z orłami szybko wyprzedano. Warszawiacy popisali się jednak pomysłowością i większość dekoracji wykonali sami.

## **Organizacja obchodów**

Przedstawiciele elity warszawskiej zawiązali komitet organizacyjny obchodów. Należeli doń m. in. prezydent miasta ks. Zdzisław Lubomirski, rektor UW Józef Brudziński, rektor Politechniki Zygmunt Straszewicz, właściciel domu mody Bogusław Herse, a prezesem Komitetu był Michał Łempicki inżynier i przedsiębiorca. Przygotowania do obchodów objęły jednak całą Warszawę i wszystkich jej mieszkańców, zgodnie z ich możliwościami.

W dniu poprzedzającym pochód w całej Warszawie zajmowano się ozdabianiem domów – dominowały kolory biały i amarantowy. Specjalnie przygotowane amarantowe chorągiewki z orłami szybko wyprzedano. Warszawiacy popisali się jednak pomysłowością i większość dekoracji wykonali sami. Kanon wydarzeń historycznych, bohaterów narodowych i symboli patriotycznych narzucała tradycja.

„Małachowski, Kołłątaj, Ignacy Potocki, Kościuszko i książę Józef, Jan Dekert i szewc pułkownik Jan Kiliński zajęli poczesne miejsca w witrynach kupców i we frontowych oknach mieszkań. (...) Tarcze z orłami umieszczano na balkonach przeważnie na dywanach lub kilimach swojskich.”



---

**Pocztówka ze zbiorów cyfrowych  
Biblioteki Narodowej  
("polona.pl")**



---

**Druk ulotny ze zbiorów cyfrowych  
Biblioteki Narodowej  
("polona.pl")**



---

**Pocztówka ze zbiorów cyfrowych**

Nadano nowe nazwy ulicom: Al. 3 Maja – odcinkowi Al. Jerozolimskich od Nowego Światu do Mostu Poniatowskiego, pl. Małachowskiego – teren między Erywańską (dziś Traugutta), Mazowiecką i Królewską oraz stronom Rynku Starego Miasta – północno-zachodniej – Dekerta i południowo-zachodniej – Kołłątaja.

### **Uchwały Magistratu i msze rocznicowe**

W środę 3 maja 1916 r. obchody rozpoczęły się o 8.00 uroczystym posiedzeniem Komitetu Obywatelskiego z Magistratem Warszawy w Wielkiej Sali Ratusza. Wiceprezydent Piotr Drzewiecki przeczytał uchwałę magistratu o ufundowaniu stypendiów dla młodzieży rzemieślniczej, gimnazjalistów i naukowców. Nadano także nowe nazwy ulicom: Al. 3 Maja – odcinkowi Al. Jerozolimskich od Nowego Światu do Mostu Poniatowskiego, pl. Małachowskiego – teren między Erywańską (dziś Traugutta), Mazowiecką i Królewską oraz stronom Rynku Starego Miasta – północno – zachodniej - Dekerta i południowo – zachodniej - Kołłątaja. W tym samym czasie przy Kaplicy Opatrzności Bożej w Ogrodzie Botanicznym odbyła się Msza Św., po której celebrians poświęcił pamiątkową tablicę wmurowaną w ścianę kapliczki. O 9.00 w katedrze rozpoczęła się uroczysta Msza Św. celebrowana przez abp. Aleksandra Kakowskiego.

O 8.30 rozpoczęły się obchody rocznicowe na Pradze Mszą św. w kościele pw. św. Michała i św. Floriana, po której odbyło się poświęcenie sztandarów Towarzystwa Przyjaciół Pragi i Teatru Praskiego.

„Okolo godziny 12 Praga opustoszała. Kto żyw – pospieszył do Warszawy, aby wziąć udział w pochodzie narodowym.”



Na Pradze pozostały wszakże dzieci z ochronek podwarszawskich w liczbie 1200, dla których przygotowano pokazy kinowe i obiad.

Staraniem Komitetu Obchodu Rocznicy Konstytucji 3-go Maja 1791 r.  
odbędą się  
ODCZYTY POPULARNE  
O  
KONSTYTUCYI 3-go MAJA 1791 R.  
w dniu 3 Maja 1916 roku we Środę.

1A 56m  
1796  
1119.

PRELEGENT	S A L A	Godz.
1) Józef Wassermann	Uniwersytet Łódzki, Oboźna 4	5 pp.
2) Wacław Makowski	Tow. Hygieniczne, Karowa 51	"
3) Fr. Paschalski	"Elizium", Karowa 18	"
4) W. Kamieniecki	Tow. Kred. Ziemi, Erywańska 1	6 pp.
5) W. Smoleński	Teatr Letni	5 pp.
6) A. Janowski	Teatr Nowości	"
7) Wacław Tokarz	Salę Redutowe	44 pp.
8) M. Handelman	Tow. Dabroczymności	5 pp.
9) B. Hirsztand	Reursa Obywatelska	"
10) S. Bukowiecki	Herman i Grossman Mazow. 16	"
11) E. Rappaport	Freta 10	"
12) M. Dowinarowicz	Witara 5	"
13) A. Sypulski	Szkola Szlak Pięknych, Tamka	"
14) I. Kosnowska	"Harmonia" Długa 50	"
15) M. Barlicki	Salę Słow. Kap. Pol. Szkol. 10	"
16) L. Baranowski	Filarmonia	44 pp.
17) W. Sieroszewski	Teatr Mały	"
18) B. Lotomski	Mokotowska 75	"
19) S. Kempner	Teatr Nowoczesny, Jaska 3	"
20) L. Blumental (Blument)	Teatr Polski	5 pp.
21) N. Hirsztand (Hilista)	Kam. ksiąg Mazowieckich	"
22) J. Gadomski	Kalkuta 5	"
23) ks. S. Wesolowski	Klub Wodlarzy, Pokas 19	51 pp.
24) H. Radziwiłłowski	Nowy Świat 45	"
25) T. Jaroszyński	Nowo-Sienka 2a	"
26) M. Borkowski	Nowy Świat 65	"
27) K. Grymiński	Marszałkowska 118	"
28) L. Abramowicz	"	116
29) K. Hoffman	"	114
30) S. Jantzen	Hota 58	"
31) W. Makowski	Teatr Żydowski, Oboźna	"
32) K. Tymieniecki	Chmielna 9	"
33) A. Dębki	Berga 1	5 pp.
34) A. Jaczyński	Kino „Lira” w Mokotowie	"
35) A. Bogucki	"Promenada” w Siedcach	"
36) Z. Kłuszczynski	"Spotem” w Mokotowie	"
37) C. Chomicki	Chłoda 11	"
38) J. Iwaszkiewicz	Chłoda 12	"
39) H. Bolcewicz	Chłoda 29	"
40) Z. Makowiecki	Przyokopowa 21	"
41) S. Bojarska	Wolska 8	"
42) C. Poznański	Górczewska 11	"
43) J. Zakrzewski	Płocka 2	"
44) T. Radliński	"	"

**Staraniem Komitetu Obchodu Rocznicy Konstytucji 3-go Maja 1791 r. odbędą się odczyty popularne o Konstytucji 3-go Maja 1791 r. w dniu 3 Maja 1916 roku we Środę [...]. Komitet Obchodu Rocznicy Konstytucji 3 Maja 1791 r. Warszawa: T. Mieszkowski; 1916. Druk ulotny ze zbiorów cyfrowych Biblioteki Narodowej ("polona.pl")**

## Setki tysięcy w pochodzie

Pochód ulicami Warszawy był centralną częścią obchodów majowej rocznicy. Nad jego przebiegiem czuwała straż pochodowa oznaczona biało – amarantowymi szarfami lub kokardami. Bezpieczeństwa pilnowała Milicja

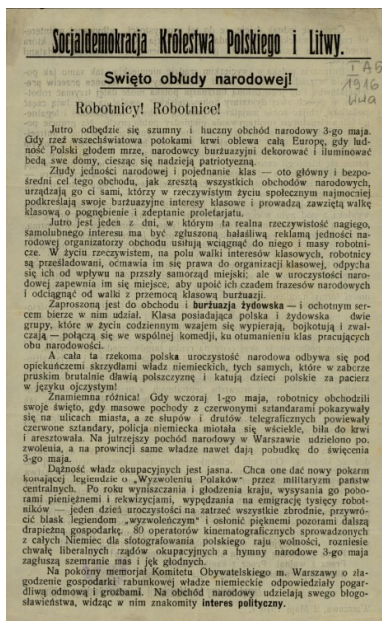
Miejska i karetki Pogotowia Ratunkowego. Poszczególne grupy uczestniczące w pochodzie dochodziły do miejsca koncentracji wyznaczoną trasą, a następnie czekały na swą kolej na wyznaczonych im wcześniej ulicach dochodzących do Rynku Starego Miasta, gdzie pochód się formował. O 11.00 „na czele, poprzedzane przez orkiestrę czerniakowską i zastęp tow. gimnastycznych kroczyły dzieci szkół miejskich”. Za orkiestrą szedł pierwszy poczet sztandarowy ze specjalnie przygotowanym białym amarantowym sztandarem z haftowanym, białym orłem. Orkiestra zagrała Mazurka Dąbrowskiego, a wszyscy „obnażyli głowy”. Następnie maszerowała młodzież ze szkół średnich, zawodowych i wyższych. Delegację Uniwersytetu Warszawskiego poprzedzała grupa 27 „byłych profesorów i wychowalców Szkoły Głównej”. Niesiono także pierwszy, historyczny sztandar Uniwersytetu Warszawskiego z wizerunkiem Najświętszej Panny Marii i św. Jana Kantego z datą 1815 r. Następnie ruszyła grupa Zarządu Miasta, Komitetu Obywatelskiego m. st. Warszawy, Praskiego Komitetu Obywatelskiego i Rady Głównej Opiekuńczej.

„Frenetycznymi oklaskami witano zastęp 40-tu uczestników powstania w 1863 roku, niosących starą chorągiew bojową.”



---

**Pocztówka ze zbiorów cyfrowych  
Biblioteki Narodowej  
("polona.pl")**



**W nazwie "Polska" i "polski", a celem - by Polski nie było. Zanim nastąpi KPP, PPR, PZPR... Święto obłudy narodowej! Robotnicy! Robotnice! Jutro odbędzie się szumny i huczny obchód narodowy 3-go maja [...].**  
**Warszawa, 2 maja 1916 r.**  
**Socjaldemokracja Królestwa Polskiego i Litwy Zarząd Krajowy.**  
**Druk ulotny ze zbiorów cyfrowych Biblioteki Narodowej ("polona.pl")**



**Pocztówka ze zbiorów cyfrowych Biblioteki Narodowej**



("polona.pl")

Po nim maszerowali przedstawiciele duchowieństwa katolickiego i ewangelickiego oraz rabinatu. Następnie szły towarzystwa naukowe, instytucje obywatelskie, stronnictwa polityczne, redakcje gazet, artyści scen warszawskich, cechy poprzedzone przez orkiestrę, organizacje kobiece, instytucje dobroczynne, kolejna orkiestra, towarzystwa sportowe, zrzeszenia zawodowe i społeczne, pochód zamykała orkiestra, za którą postępowała niezorganizowana publiczność. Z Rynku każda grupa szła czwórkami, na pl. Zamkowym formowała ósemki, a na Krakowskim Przedmieściu na wysokości Pomnika Adama Mickiewicza – szesnastki. Trasa pochodu wiodła Krakowskim Przedmieściem, Nowym Światem, przez pl. Trzech Krzyży, al. Ujazdowskimi do Belwederu. Następnie Bagatelą, ul. Marszałkowską do Al. Jerozolimskich. Tu grupy rozwiązywały się. Cała trasa liczyła około 6,5 km, a przejście jej – w tempie nadawanym przez orkiestry – zajmowało około półtorej godziny.

Z Rynku każda grupa szła czwórkami, na pl. Zamkowym formowała ósemki, a na Krakowskim Przedmieściu na wysokości Pomnika Adama Mickiewicza – szesnastki. Trasa pochodu wiodła Krakowskim Przedmieściem, Nowym Światem, przez pl. Trzech Krzyży, al. Ujazdowskimi do Belwederu. Następnie Bagatelą, ul. Marszałkowską do Al. Jerozolimskich. Tu grupy rozwiązywały się.

Gazeta wydawana przez władze okupacyjne „Deutsche Warschauer Zeitung” szacowała ilość uczestników pochodu na 200 tysięcy. Endecka „Gazeta Poranna 2 Grosze” donosiła, że pochód trwał „około pięciu godzin, posuwał się zaś w kolumnach plutonowych, czyli według obliczeń przyjętych przez taktykę wojskową – objął co najmniej 100 tysięczny zastęp”. Z kolei Mieczysław Jankowski w swoich wspomnieniach wymienił liczbę 300 tysięcy maszerujących i drugie tyle publiczności na trasie.

## Imprezy edukacyjne

Na popołudnie 3 maja 1916 r. organizatorzy przygotowali cały szereg imprez upamiętniających i edukacyjnych. W 96 salach w całej Warszawie odbyły się odczyty popularnonaukowe na temat Konstytucji 3 Maja. Prowadzili je pisarze, profesorowie uniwersytetu, ale i nauczycielki gimnazjalne i bibliotekarze. Filharmonia i teatry wystawiały tego dnia specjalny program rocznicowy. Powszechnie śpiewano „Jeszcze Polska nie zginęła” i „Boże coś Polskę...” (czasem po kilka razy) z towarzyszeniem orkiestr i chórów. W Teatrze Wielkim publiczność wysłuchała fragmentów z oper Stanisława Moniuszki „Halki” i „Hrabiny”. W Teatrze Polskim zagrano „Księdza Marka” Juliusza Słowackiego; w Rozmaitościach „Powrót Poła” Juliana Ursyna Niemcewicza. Przez cały czas trwania obchodów trzeciomajowych działała Wielka Kwesta Majowa, z której dochód przeznaczony był na oświatę polską.



**Pamiętka pochodu narodowego w Warszawie 3 maja 1916 r. Adres wydawniczy: Chlebowski i Michałowski p.f. "Świt", [19]16 (Warszawa: A. Hurkiewicz). Druk ulotny ze zbiorów cyfrowych Biblioteki Narodowej ("polona.pl")**



**...na Krakowskim Przedmieściu.**

Pocztówka ze zbiorów cyfrowych

**Biblioteki Narodowej**

("polona.pl")

Pochód narodowy 3 maja 1916 r. był największym tego rodzaju wydarzeniem w okresie I wojny światowej. W kolejnych latach narastał spór między aktywistami i pasywistami, a coraz trudniejsze warunki życia skierowały działalność społeczną na pole dobroczynności. Warszawiacy jednak nie upadli na duchu. 11 listopada 1918 r. gromadnie wyszli na ulice, aby rozbrajać żołnierzy niemieckich i po 123 latach zaborów świętować wolność.

**COFNIJ SIĘ**